

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Владислав
РЕЙМОНТ

■

ВАМПІР



ХАРКІВ
«ФОЛІО»

Усі вогні згасли. Лише між вікнами в зеленкуватій кришталевій кулі мерехтів розсіяно ледь-ледь видимий племінчик — наче світлячок, що тремтів у темряві.

Тиша запала раптово... тиша, сповнена дразливого очікування.

Сиділи із зачаєною увагою, зосереджені аж до мертвоти, сповнені тремтливої тривоги й ледь стримуваних дрижаків.

Час тягнувся повільно, у страхітливому мовчанні, задушливій, жахливій тиші страшного передчуття, так що крізь темряву лише зрідка проникало приглушене зітхання. Підлога зарипіла, вони аж здригнулися від несподіванки; невідомий шелест, схожий на пташиний політ, кружляв над їхніми головами, лопотів по кімнаті, віяв холодом на розпашілі обличчя і завмирав у темряві із задумливим шурхотом...

...І знову миті, довгі, як століття, миті напруженого мовчання й очікувань.

Раптом стіл здригнувся, гойднувся несамовито, здійнявся в повітря та беззвучно впав на підлогу...

Крижане тремтіння пройняло серця... хтось закричав... хтось нервово зойкнув... хтось зірвався з місця, ніби для втечі... пекучий подих страху пронизав темряву і заклубочився в душах нестерпним, болісним трепетом, але все швидко згасло, придушене моторошним прагненням фантомів...

Про диво благали всі тривоги й душі, розіпнуті стражденою тугою.

Тиша ставала ще глибшою, затамувалося дихання, придушувалося шалене серцебиття, уся сила волі напружувалася, щоб не здригнутися, не прошепотіти, не поворухнутися, навіть не

дивитися і не лякатися в такій тиші, що рух якогось годинника пробивав серця безперервною болючою вібрацією і бив у скроні важкими молотами.

Глухий, белькотливий шум, розвіяний і далекий, наче морський відплив, монотонно вирував за вікнами, дощ безперервно клетотів, тихо бренчав і безкінечними нитками намистин стікав по спітнілих сірих шибках, сонно, боязко дзюрчав, шелестів; це вітер відбивався від шибок і з придушеним жалібним криком ковзав мертвотно по стінах, а потім якісь дерева, схожі на пошарпані хмари, сліпі й німі тулилися до вікон, хиталися ледве вловлюваними тінями, як сон, який неможливо пригадати, і, як сон, тонули в темряві.

А в кімнаті й далі було глухо, німо й безпросвітно, як у безодні, тільки отой зеленкуватий пломінчик, наче зірка, відбита в чорній трясовині, безперестанку смикався, розбризкуючись світлячками, немовби з-під збуреної води, або в якомусь баченні замиготів розвіяним полум'ям і тут же згас у каламутній темряві, повній невловимих, ледь відчутних хвилювань, небачених рухів, тривожних вібрацій, шепотіння завмираючих, конаючих полисків і пригніченої, тремтливої тривоги...

Стіл знову вирвався з-під рук, розкидавши тих, що сиділи, рвучко піднісся та з гуркотом упав на своє місце... ланцюжок рук розірвався, почулося кілька зойків, хтось відскочив убік до світла...

— Тихо... на свої місця... тихо! — пролунав владний голос.

Руки знову з'єдналися в нерозривний ланцюг, раптом затихли, але ніхто вже не зміг подолати нервового тремтіння, трусилися долоні, тріпотіли серця, і душі охоплював вихор сакральної тривоги, вони схилилися над столом, як над незбагненою, таємничою істотою, кожен рух якої був зримим чудом, живим дивом.

Джо — головуючий — почав шепотіти молитву, а за ним тремтячими вустами повторювали швидше, сильніше, аж темрява озивалася гомоном летючим, пристрасним, що рвався з-під сердець, з глибини ошелешених душ... Падали слова розвіяні, палаючі вірою, уривчасті, як подих, у потужнім бажанні одкровенень, прагненні чудес...

Раптом з іншої кімнати чи то з якоїсь глибини пролунав приглушений звук фісгармонії.

Стогін застиг у їхніх стиснутих горлах, душі впали в сонний страх, як перед коном, — ніхто не чекав цієї музики, ніхто не знав, звідки долинають ці тони, ніхто не розумів, чи це живі звуки, чи солодка омана...

Вони впали грудьми на стіл, бо ні в кого не залишилося сил, міцно трималися за руки, боячись відпустити, боячись упасти в самотність... притискалися одне до одного плечима й, притлумлені, тремтливі, охоплені сакральним піднесеним трепетом, поринали в ці дивні звуки, що линули, як вітер, що пестить струни невидимої арфи.

І так вони забули все, що вже ніхто не знав, реальність то була чи чарівний сон.

І музика розлилася в темряві пахощами ладана й палкої молитви, росю сріблястих звуків, подихом мелодії, такої солодкої, що душі розмірено гойдалися, сп'янілі, ніби квіти в місячну ніч.

І співом піднеслася урочистим, могутнім, широким, немовби співав увесь світ.

І криком душі, загубленої у всесвіті, жалібно плакала...

І дедалі вище здіймалася вона, аж доки не досягла гімнів слізного захоплення й далечини такої туги, що стала вже своєрідною еманцією нових істот, народжених таємницею і мріями.

Вони ще не охололи від враження, їхні душі ще мрійливо гойдалися, як палаючі кущі, у ритмі вмираючих звуків, коли двері з передпокою розчинилися навстіж, потік світла впав стовпом на підлогу й на порозі з'явилася висока, світла постать...

Вони підхопилися з місць, але перш ніж хтось встиг крикнути, постать зрушила з місця і повільно пішла доріжкою зі світла; ішла твердо й важко, з витягнутими руками, зупиняючись на кожному кроці... і погойдуючись усією поставою...

Двері зачинилися без шурхоту, і ніч знову огорнула все навколо.

— Хто ти? — затріпотіло придушене питання.

— Дейзі... — війнув шепіт, зовсім нереальний.

— Довго будеш із нами?

— Ні... ні...

— Де твоє тіло?

— Там... у кімнаті... спить... Ти кликав... Я прийшла. Учителю...

Шепіт став невиразним і поступово стих; лише беззвучні, зачаровані вібрації шелестіли в темряві...

Містер Джо натиснув кнопку, й електричне світло залило кімнату.

— Дейзі! — скрикнув якийсь чоловік, кинувшись до неї, але тут же остовпів, наче вражений блискавкою, коли до нього обернулося сліпе обличчя, намагаючись щось сказати, ворущаючи губами...

— Ні, не Дейзі... та сама, і чужа, і водночас інша...

Він здивовано схилився і затаєним, переляканим поглядом обвів її обличчя й поставу... те саме обличчя, але риси були інші, чужі... чужі...

— Дейзі! Ні... ні... — кричало в ньому здивування, і спогади кружляли над ним спалахами божевілля, страху, жахливої тривоги. Він нічого не розумів, не міг збагнути цієї дивної зміни, йому здавалося, що це важкі марення, що якимось дзеркальним відображенням Дейзі стало перед ним і зараз же, миттєво розвіється, щезне, як привид...

Він заплющив очі й негайно розплющив їх, але Дейзі стояла на своєму колишньому місці, була, він бачив її в найдрібніших рисах, та одразу ж відсахнувся, бо дивилася на нього похмурим, бездонним, відчуженим поглядом і таким страшним, аж він запав на саме дно жаху...

Усі стояли в крижаному заціпенінні.

Містер Джо, навпаки, несміливо підійшов до неї і доторкнувся пальцями до її повік. Повіки затріпотіли й важко впали. Тоді він поступово торкнувся її скронь, рук, грудей, плечей, зробив кілька рухів руками над її головою, відступив назад і владним тоном наказав:

— Іди!

Вона не зрушила з місця.

— Іди! — гукнув сильніше, повільно відступаючи назад і не зводячи з неї очей — вона раптово смикнулася і, ніби намагаючись відірватися від підлоги, почала рухатися за ним тугим автоматичним рухом, у глибину сусідньої кімнати, яскраво освітленої...

За цей час ніхто не ворухнувся, ніхто не зітхнув голосніше, не здригнувся; усі погляди стежили за нею.

Містер Джо взяв її за руку й підвів до великої канапи, що стояла посеред кімнати; вона безвладно впала на канапу.

— Можеш говорити? — запитав він, нахилившись над нею.

— Можу...

— Чи ти справді Дейзі?...

— Не питай...

— Чи ніхто з нас не заважає?

— Ні... ні... що може стати на заваді волі «А»? — сказала вона.

Голос був наче не її власний, зовсім чужий, і часом здавалося, що лунає з фонографа, якийсь трупний; виходив мертвим шурхотом просто з горла, бо вона не ворухила ні губами, ні жодним м'язом на обличчі.

— То всі можуть залишатися в кімнаті? — перепитав містер Джо.

Вона не відповіла, але нетерпляче ворухнулася, піднявши важкі повіки, вирячені очі зблиснули білизою, на блідому, як крейда, обличчі промайнула якась усмішка, вона простягнула руку в порожнечу, ніби вітаючи когось невидимого, і почала щось шепотіти напівголоса.

Містер Джо уважно прислухався, але марно намагався щось зрозуміти: вона говорила зовсім незнайомою мовою.

— Що ти кажеш? — запитав він через деякий час, поклавши руку їй на чоло.

— Сарватассіда!

— Магатма?

— Той, хто є, хто наповнює все, хто є «А», мій дух...

— Чи захоче він говорити через тебе?

— Не муч мене...

— Чи щось станеться сьогодні? Брати зібралися, чекають із трепетом, чекають із благанням знаку, чуда...

— Ніхто з втілених не гідний чудес! Ніхто! — пролунав потужний, владний, чоловічий голос, такий сильний, наче з бронзової труби.

Джо перелякано відступив назад, бігаючи очима довкола, але в кімнаті нікого не було; Дейзі лежала нерухомо, світло горіло яскраво, а вся група людей, що зібралися, стояла в іншій кімнаті, навпроти нього.

— Нехай він грає!.. Він! — прошепотіла, підводячись і показуючи рукою на Зенона, і тут же впала горілиць, напружена, закам'яніла, і так застигла.

Даремно Джо намагався розговорити її — вона лежала мертва, як труп; руки були холодні, а обличчя вкрите крижаною росою.

— Повна каталепсія! Нічого не розумію, — прошепотів злякано.

— Що ж нам робити? — запитав хтось.

— Молимося і чекаємо.

— Це справді Дейзі? — запитав Зенон.

— Дейзі... Не знаю, можливо... але не знаю.

Двері в округлу кімнату, де вона лежала, з гуркотом зачинилися.

— Сядьте тихо... Починаємо!...

Зенон сів за клавіші фісгармонії, що стояла в глибокій ніші праворуч, навпроти вікон, і почав тихо грати.

Раптом світло згасло, і якусь мить ще жевріло розпечене вугілля в люстрі, а потім, коли згасли, почорніли, зеленкуватим, мерехтливим світлом спалахнула кришталева куля.

Сіли під стіною одне біля одного, більше не утворюючи ланцюг.

Зенон грав якийсь піднесений гімн, приглушені ноти звучали солодким хоралом, далеким, ніби з небесних глибин, що линули й розсіювалися в суцільній темряві.

Джо, навпаки, став на коліна й почав молитися впівголоса; на мить стало чути, як відсуваються стільці й рипить підлога, тож упали на коліна всі, бо шепіт молитовних голосів розчинився в палкій, кипучій зливі й супроводжував пронизливі хвилі музики...

Зенон грав дедалі тихіше, звуки повільно завмирали, ставали глухими і, як застигли перли, падали так важко, що тільки окремі невдалі акорди, наче загублені зітхання, блукали в тиші, але поверталися й ридали вперто і пронизливо.

Після довгої миті мертвої тиші знову зірвався, наче глас волаючого в пустелі, крик несподіваний, пронизливий, страшний!...

І знову запала гробова тиша, з якої коли-не-коли виривалися злісні, уривчасті, самотні акорди...

Молитва замовкла, але той монотонний голос щораз уривався, стихав... конав... і знову повертався... знову стогнав... знову блукав, і тремтіння проймало всіх, бо він був схожий на розпач, на крики тих, хто падає у прірву...

Джо не міг більше терпіти й увімкнув світло.

Зенон сидів, заплющивши очі, схиливши голову на поручні крісла, права рука нерухомо лежала на коліні, а лівою він ворушив машинально, раз у раз вдаряючи по клавішах...

— Упав у транс! — прошепотів, знову вимикаючи світло.

У кімнаті стало дуже страшно, вони сиділи в гробовій тиші, зіщулюючись у болючому наростанні страху й чекання, блукаючи очима в темряві й чіпляючись за це єдине світло як за порятунок.

Дивний холод віяв від стін, тож, попри свою розпаленість, тремтіли від холоду.

Тиша була вже нестерпною, а цей вічно повторюваний монотонний акорд проймав дедалі сильнішою мукою...

Раптом у темряві почало щось відбуватися.

Спочатку таблиці шифрів, що лежали на столі, почали злітати й опадати, ніби їх підкидало, урешті вони втлюючись в стелю і розбитими шматками посипалися на підлогу...

А за якийсь час у темряві почали розсіюватися світлісті, незліченні вібрації, але такі слабкі, такі дрібні, що здавалися фосфоресцентною трухнявою, опадали мерехтливою росою, осідали на стінах, повільно густішали й сяяли дедалі сильніше, заливаючи кімнату блискучим драглистим туманом, наче блакитним снігом, що безшелесно опадав сипкою і пір'ястою хвилею.

— Ом! — пролунав у тиші чистий, кришталевий голос.

І вони схилили голови, з тривожною покорою та розчуленням, і хором, приглушеними голосами застогнали благально:

— Ом! Ом! Ом!

Світлиста злива посилилася, кімната вже була схожа на темно-блакитну безодню, крізь яку плинув потік зоряного пилу, такий яскравий, що стіни, двері, картини, меблі й сині перелякані обличчя було виразно видно завдяки цьому розшарпаному, безперестанку спадаючому прядиву зблисків.

Розпливчастий обрис постаті, сяючий маяк, привид, витканий зі світла, раптом з'явився в дверях кімнати, де вона спала.

— Ом! Ом! — шепотіли дедалі тихіше, відступаючи до стіни, і, притиснуті до неї, заціпеніли у священному жаху здивування.

З'ява, немов суцвіття розбурханих пломенів, здіймалася вгору, була наче фонтаном розсіяного світла, з якого час від часу вимальовувався обрис людської постаті й розбризувався вибухом коротких розпорошених спалахів.

Злива вщухла, у кімнаті потемніло, тільки з'ява, блискучою яскраво-жовтуватою хмарою, повільно пливла, кружляла в кількох футах від землі, часом набираючи таких виразних людських обрисів, що можна було розгледіти жіноче обличчя, обрамлене довгим волоссям, обриси плечей і контури всієї постави. На мить-другу проступала блакитнувата мерехтлива сукня, але розгледіти риси обличчя було неможливо, бо ця миттєва концентрація світла, цей сліпучий блиск, з якого воно утворювалося, ці осяїні, мертві вібрації постійно змішувалися, переливалися безперервним вихором контури щомиті розпадалися на блискітливий пил і з'являлися знову.

На якусь довшу мить примара набула цілковито людських обрисів, присунувшись так близько, що божевільний страх прошив їх, наче блискавкою. Вона хиталася просто перед ними, наближаючи своє жахливе обличчя; сліпе, безформне обличчя, схоже на кулю, грубо обтесану та продірявлену чорними отворами, маску, схожу на скупчення імлистих світляних частинок, маску болісного сну й жаху.

Вона ковзала від одного до іншого, вдивляючись крізь порожні очниці в їхні застигли, заціпенілі від страху очі, а якісь руки, слизькі, вологі, ніби з розігрітої гуми, руки трупно жахливі, руки невимовного жаху торкалися всіх їхніх облич.

Хтось важко застогнав, немов у мученицькому сні, і примара тієї ж миті вихлюпнулася мерехтливим, сяючим туманом.

Але не встигли вони охолонути, як вона знову з'явилася в ніші поруч із Зеноном.

— Дейзі! — мимоволі вигукнув Джо.

Усі вони також упізнали її; так, вона стояла там, вони могли виразно бачити кожну рису обличчя, що різко вимальовувалася в тому дивному с'яйві, яке випромінювала вона сама, кожну деталь її фігури, навіть колір її волосся, такий добре знайомий.

Вони були глибоко переконані, що це вона сама стояла в тому ніжному племенистому сьйві, немов у яскравій хмарі.

Вона нахилилася над сплячим чоловіком, наче хотіла щось шепнути йому на вухо, а він підвівся і з невимовною усмішкою простягнув їй руку, і тієї ж миті, немов дерево, розколоте блискавкою, розпався на дві особи... сидів у колишній позі, схиливши голову на поручні крісла, і водночас у другій особі стояв, схилившись перед нею...

Вигук здивування зірвався з усіх вуст і впав злякано, бо ось двері кімнати відчинилися, і всі побачили Дейзі, яка лежала на дивані.

Два тіла перебували в глибокому сні, й одночасно дві з'яви, два привиди чи дві душі, одягнені у видиму форму й палаючі світлом, два дзеркальних відображення — Дейзі й Зенон — пересувалися в темряві просто перед ними...

Скільки це тривало? Мить чи віки, ніхто не знав, ніхто не думав і ніхто не розумів. Душі впадали в трепет і ставали на коліна у священному жаху перед дивом...

У цей священний момент благодаті Ісіда¹ відхилила край завіси для спраглих світла, марення стали чимось більшим, ніж реальність, бо дивом незбагненим, таємничим, невимовним, але дивом, побаченим живими очима.

Вони почувалися підвішеними на краю непізнаного, ніби в самій глибині буття якихось немислимих сутностей і речей, абсолютно незрозумілих для сліпого людського ока.

Зникла всіляка пам'ять існування, земний пил обсипався з їхніх душ, усяка думка спопеліла, вони залишилися ніби в самій серцевині буття, з якої відкриваються всі таємниці, бо там, за кілька кроків від них, у темряві проявлялися дві сяючі сутності й відбувалося незбагненне диво... Тіні малювали контури, створювали обрамлення, з якого тим виразніше променіли світляні з'яви, наче стовпи з мертвих відблисків, що пересувалися з одного місця на інше без шелесту й у такій тиші, що можна було почути прискорене биття власних сердець.

¹ Ісіда (Ізіда) — одне з головних божеств єгипетської міфології, богиня родючості й материнства. За найдавнішими міфами — дочка богині неба Нут і бога землі Геба або бога сонця Ра, за пізнішими — сестра й дружина бога Осіріса. (Тут і далі примітки перекладачки).

Поволі, якоїсь незбагненої, невловимої миті, примари почали блякнути, тьмяніти, ставати невидимими та просочуватися в темряву, тільки голови залишалися трохи довше, погойдуючись, наче світляні квіти на хвилях тіней, вони все ще були одна біля одної, рухалися якоюсь поривчастою, тремтливою траєкторією, зникаючи на мить у прошарках сліпучого світла й виникаючи знову, але вже блідіші, кволіші, млявіші, схожі на вітражні фігури в похмурих коридорах, їхні очі ще сяяли колишньою силою і життям, а обриси вже розпадалися, людські контури зникали, навіть погляди тьмяніли, наче поринали в темряву та зникали, розчинялися в білуватому поросі, повільно згасали.

Усе скінчилося, знову обступила їх ніч і тиша, але ніхто не рушив з місця, ледве билися слабкі серця, думки ворушилися ліниво й неохоче, оживаючи немовби від летаргії піднесення і зачарованості.

Ах, знову життя, знову тупа реальність, знову та сама буденна рутинна, день нескінченних мук і туги — знову! ...

Глухий, далекий гомін міста монотонною какофонією бив у вікна, дощ стукотів по шибках, а світло, замкнене в кришталевій кулі, тріпотіло зеленкуватою таємничою зіницею, як незбагненна туга, як спогад про минуле й безповоротне...

Лише за довгу мить Джо зробив над собою зусилля й увімкнув світло.

Двері до круглої кімнати були зачинені. Сплячий Зенон був на своєму старому місці, перед фісгармонією.

— Його треба розбудити, виснажитися.

Але перш ніж це зробили, він сам прокинувся і підвівся.

— Здається, я спав? — прошепотів він, протираючи очі.

— Так, заснув.

— Ні, я грав щось, здається, Баха...

— Ти грав і пізніше...

— Крізь сон?...

— Ти був у трансі.

— І грав! Правда, мені пригадується якась мелодія... зараз... ніяк не можу вловити... якісь уривчасті звуки в пам'яті, але дивно, я ніколи не впадав у такий сон...

— Ти більше нічого не пам'ятаєш, окрім цієї мелодії?...

— Ні... А Дейзі? Вона ще спить.

Зенон відчинив двері в круглу кімнату і здивовано застиг.

— Але ж це була вона... я не спав, адже щось у мені переко-
нує, що я щойно розмовляв з нею... ми гуляли в якомусь пар-
ку... так... пам'ятаю... блакитні дерева... вона казала... стривай...
де це було...

Він злякано озирнувся.

Усі стояли навколо, вдивлячись в нього з цікавістю, але
мовчки.

— Щось зі мною сталося, чого я не можу пригадати... яось
так дивно болить голова.

Він похитнувся. Джо підхопив його й усадовив на стілець.
Довго сидів нерухомо, заглиблений у себе, в якусь непізнавану
далечинь, сповнений невиразних видінь і забутих снів, марно на-
магаючись скласти хоча б один образ, одну думку, яка могла б
вирунути з розрізаних клаптиків і вихорів під черепом; деда-
лі глибше занурювався в темряву забуття; рештки блідого неви-
разного марева відпадали, коли він намагався вхопитися за них,
згасали останні промінчики спогадів, залишалася тільки порож-
ня, болісна туга за тим, що загубилося в невідомих глибинах, так
ніби, знову прокинувшись, він широко розплющив очі, глянув
на все й підвівся.

— Я так дивно втомлений і виснажений, що ледве тримаюся
на ногах... — жалібно поскаржився.

— Іди, приляж негайно, — прошепотів йому Джо.

— Справді, так буде краще.

— Я проведу тебе до твоєї квартири.

— Ну, зрештою, я не збираюся засинати на сходах.

Він весело засміявся і вийшов у передпокій, але тільки-но зі-
брався вийти в коридор, як повернувся й тихо запитав:

— Дейзі ще спить?

— Спить, але я зараз піду й розбуджу її.

— Сеанс пройшов добре?

— Надзвичайно, завтра розповім подробиці.

— Але чому я заснув? Не пробачу собі цього...

Повільно пішов сходами вниз, автоматично, майже не усві-
домлюючи цього, лише на першому поверсі зупинився, уважно
озирнувся і ніби втретє прокинувся...

Згадав, що був на спиритичному сеансі й що грав...